

ТЕНДЕНЦИИ В СЪВРЕМЕННАТА ДЕТСКА РЕЧ

Диляна Денчева

Едва ли ще изненадам някого, ако кажа, че България е къща в глобалното село. Едва ли ще прозвучат новаторски твърденията ми, че като всички деца по света и българските вече израсхват с Cartoon Network, че българските млади хора също са пленници на Skype и чатовете и че българският бизнес и финансов свят също се вълнува от Nasdaq. Не е никакъв новум и фактът, че организъмът, който пръв реагира на промените и бързо се аклиматизира, еволюира или мутира, е езикът. Докладът ми няма за цел да представя революционни идеи, целта му по-скоро е да обобщи и подреди явленията, които всички ние констатираме и наблюдаваме ежедневно.

В случая вниманието ми е насочено към речта на децата от предучилищна и училищна възраст от първи до седми клас. Първата особеност, която прави силно впечатление, е все по-голямото откъсване на езика им от езика от предишните поколения. Ще направя кратък диахроничен преглед на езика на българите от началото на миналия век до момента. Поколението, родено в началото на XX век (предвид факта, че България по това време е аграрна страна с предимно селско население) владее предимно регионалните си говори. Книжовният език вече е излязъл от люлката си, изграждането му тече с бързи темпове, но все още не е станал масово достояние, въпреки стремежите на някои писатели към налагането му и въпреки развитието на пресата. В променения политически ландшафт след 1944 г. влиянието на книжовния език върху народните говори се е засилило, а те от своя страна са стеснили социалната си основа. Това поколение – миграционното, е вече, ако мога така така да се изразя, двуговорно. Третото поколение (условно казано) от миналия век вече ползва предимно книжовния език. Образованието е масово и задължително, радиото, телевизията, пресата, театърът са общодостъпни и дори неотменна част от обкръжението. Това поколение обаче не е изгубило връзката с народните говори поради все още живия контакт с предишните поколения, българската литературна класика, която не е книжовно стерилна, или телевизионните предавания, в които често се говори на стилизиран регионален език. Дори и да не владее тези говори,

това поколение ги разпознава. При поколението обаче, родено в края на миналия век, изшката се къса. Направих следния експеримент. На 32 ученици от столичното училище от пети, шести и седми клас беше показано изречението от Йовковата “Бяла лястовица” “Дохождал съм тъдъва.” Нито едно от децата не знаеше какво означава и не успя да го разшифрова, като при четене дори се появиха проблеми с ударението. Някои успяха да разпознаят глагола, но не и наречието. Предположенията варираха в границите: “Донесъл съм тогава.”, “Дохождал съм дотогава”, “Идвал съм до дявола”, “Дошъл съм наяве.” и под. Същото изречение бе показано и на бивши ученици от столичното училище, само че завършили преди 20 години, т.е. хора от описаната трета група. Изречението бе “декодирано” от всички мълниеносно и без проблеми. На въпроса, откога датират все пак знанията им, всички отговориха по един и същи начин, а именно, че не могат да преценят, но винаги, още от малки, са знаели какво означава *тъдъва*.

Факторът, който в ранна детска възраст инвазивно влияе върху детската реч, безспорно е телевизионният канал Cartoon Network. По-късно се проявява и влиянието на Discovery Channel, Eurosport и други англоезични програми. С най-голяма лекота и комфорт англицизмите се акомодират в междуметната система. Отново направих експеримент, по този път с поширена социална група. Децата бяха на възраст от 4 до 15 години, 18 на брой, 4 от тях от училище със засилено изучаване на английски език, 3 – от столични непрофилнирани училища, по активно изучаващи английски извън училище, 4 – от столични непрофилнирани училища, не изучаващи допълнително английски, 4 от децата живеят на село, но учат в града, 3 живеят и учат на село. Децата бяха провокирани да изразят учудване и радост. В първия случай 17 казаха “Wow!”, а едно каза “Баси готишото!”, във втория всички извикаха “Yeah!”. Няма да се изненадам, ако при едно по-малко изследване се окаже, че доброто старо “Урра!” за децата вече се е превърнало в некротизъм. Други популярни възклицания са: при изненада напр. “О-оу!”, при удар “Уауч!”, при отвращение “Бляк!”

Друг силен фактор, който променя детската реч, са компютърните игри и интернет. В България, за разлика от други страни, напр. Полша, тази терминология не се превежда и безпрепятствено нахлува и завладява речта на потребителите. Ще цитирам следния диалог между осемгодишни момчета:

- Искате ли да играем на *Кънтър Страйк*?
- Ок. И ще бъдем *кънтъри*.
- Да, ще играем срещу *ботове* и всеки ще си брой *фраговете*.

На моменти поведението на съвременните деца прилича на оксиморон. От една страна, четат много майко, от друга – общуват писмено. Стремещт на писменото общуване към смислова и формална контрахираност на изказа намира израз и в речта. Можем да чуем OMG (Oh my God), PLS (Please), BB (Bye bye) и да видим НЗЗДР и др.. Писменото общуване доведе и до някои фразеологични иновации, които не мога да не спомена, макар че излизат от кръга на представената възрастова група: "Пепел ти на клавиатурата!", "Мед ми капе на клавиатурата!", "Сърбят ме пръстите да ти кажа!".

Технологиите също оказаха революционно въздействие върху езиковата ситуация у нас. Съвременните деца са много по-отворени към новостите и много бързо се научават да боравят с тях както технически, така и езиково. Това още повече увеличава пропастта между тях и предишните поколения. Предлагам още един автентичен диалог, този път между дядо и внук:

– *Какво искаш за рождения ден?*

– *Искам нов GSM.*

– *Защо, какво му е на стария?*

– *Няма екстри, а аз искам bluetooth, infrared, MP тройка и слот за мемори карта.*

Наблюдават се и единични случаи на суфиксално побългарени английски глаголи: "Копвам топката", "Паскам солницата", да не говорим за извинението "Sorry!", което дотолкова е загубило статус на чуждица, че се подлага на типични разговорни модификации, напр. "Сорка!"

Полската езиковедска общност се опитва да оказва съпротива на чуждоезиковата инвазия; с негативизъм се говори за американизация и макдоналдизация на езика. Лично аз не бих могла да преценя доколко изброените явления са пагубни за езика на българските деца, защото не са твърде устойчиви. Най-ранната инвазия, междуметната, с времето отслабва влиянието си. Останалите чуждоезикови "натрапници" пък не напускат своята сфера на функциониране, напр. термините от компютърните игри обикновено умират с излизането на играта от мода. Независимо обаче от факта, че са временно, окازیонално, възрастово ограничено явление, те са главните виновници за тоталната пропаст между езика на съвременните деца и техните предци, и то в рамките само на две поколения.